

Breda (Jan van den Dam) en de kerken, in het bijzonder in het Land van Heusden en Altena (Kees de Gast), de vrijetijdsbesteding van socialisten in Eindhoven begin deze eeuw (Henk Giebels), schutterijen en kermissen in de Liemers (Ben Jansen), kermisattracties (Georges Linssen), het Doetinchems symphonieorkest (Keetie Sluyterman), stadsparken in Noord-Brabant (Jeanine Dekker), paardensport (Jan van Oers), watersport (Piet Martens), voetbal (Frans van Gaal), de badplaats Oostende (Chantal Vancoppenolle), vrijetijdskleding (Frans Jansen), het verzamelen, met name van munten (Frans van Puijenbroek), corresponderen als middel om zichzelf geestelijk te hervinden (Hannie Kool-Blokland) en huiswerk maken (Theo Hoogbergen). Wekken deze opstellen voor wie met dit studieterrain meer vertrouwd is enige teleurstelling, dat geldt niet voor enkele andere bijdragen die in hun documentatie wat zwaarder zijn aangezet of door hun stellingname een bijdrage leveren aan het debat.

In haar inleidende artikel wordt dat door Kitty de Leeuw uitstekend samengevat. Zij stelt dat de (voorgescreven) invulling van de vrije tijd de mogelijkheid biedt de eigen identiteit, van groepen en in mindere mate van individuen, vorm en uitdrukking te geven. Daardoor kunnen relaties, meestal spanningsverhoudingen, tussen allerlei groeperingen (gerekend naar klasse of stand, godsdienstige of culturele oriëntatie, gender, leeftijd, enzovoorts) in kaart gebracht worden. Dit spoor volgend laat Mei van Eiteren genuanceerd zien hoe na de oorlog verschillen in de perceptie en de aangepaste overname van de Amerikaanse (muziek)cultuur leidden tot onderscheiden jeugdculturen. Paul Teeuwen schetst de geleidelijke breuk in de jaren zestig in de bemoeienis van bedrijven met hun personeelsleden na het werk, omdat de laatsten daarop steeds minder prijs stelden. Deze houding van verzet, met een beroep op de eigen waarden van de groep, tegen interventies van bovenaf wordt ook geanalyseerd in de bijdragen van Jan van Oudheusden en Ad van den Oord. De eerste toont aan dat Bossche jongelui zich in de jaren tien en twintig minder soepel schikten naar de katholieke beschavingsidealen ten aanzien van de vrijetijdsbesteding dan doorgaans wordt gedacht, terwijl Van den Oord in dezelfde geest overtuigend betoogt dat voormannen van de katholieke arbeidersbeweging in Oisterwijk, ook in deze jaren, niet als bondgenoten van de clerus beschouwd mogen worden in dit beschavings-offensief. Bijdragen als deze geven de bundel glans, maar Zijn toch onvoldoende in aantal om hun stempel daarop als geheel te kunnen drukken.

John Helsloot

E. Heijs, *Van vreemdeling tot Nederlander. De verlening van het Nederlandschap aan vreemdelingen 1813-1992* (Dissertatie Nijmegen 1995, Migratie- en etnische studies II; Amsterdam: Het Spinhuis, 1995, 277 blz., f49,50, ISBN 90 5589 014 6).

Heijs geeft een overzicht van de naturalisatiewetgeving in Nederland tussen het vertrek van Napoleon in 1813 en het verdrag van Maastricht in 1992. Centraal staat de vraag wie aanspraak kon maken op het Nederlandschap. Deze op het oog simpele vraag leidde tot ingewikkelde politieke discussies. Elk antwoord riep een volgende vraag op. Heijs geeft op heldere en overzichtelijke wijze aan waar de knelpunten in het beleid zaten. Aan de hand van de discussies over het Nederlandschap laat hij zien hoe de overheid steeds opnieuw probeerde een coherente en rationele verklaring te bieden voor het arbitraire, opportunistische en emotioneel geladen beleid dat werd gevoerd.

Het simpele politieke antwoord op de vraag omtrent Nederlandschap luidde: mensen met voldoende nationale gemeenschaps- en loyaliteitsgevoelens kunnen aanspraak maken op de Nederlandse nationaliteit. Of hun gevoelens inderdaad voldoende waren, werd afgemeten aan

de lengte van hun verblijf in Nederland, de bereidheid om voor het verkrijgen van de Nederlandse nationaliteit te betalen, en de wil om de oorspronkelijke nationaliteit op te geven. De aanvrager van de Nederlandse nationaliteit moest ook blij hebben gegeven van maatschappelijk en zedelijk goed gedrag, moest zich 'in geest en gemoed' Nederlander voelen, of, zoals het meer recent werd genoemd, moest ingeburgerd zijn. In de praktijk betekende dat laatste dat de aanvrager in staat moest zijn een eenvoudig gesprek over dagelijkse dingen in het Nederlands te voeren.

Mensen die geboren waren in Nederland werden geacht vanzelf voldoende loyaliteitsgevoelens te hebben. Punt van discussie was of dit ook gold voor in Nederland geboren kinderen en kleinkinderen van migranten. Zouden zij, geboren en getogen als zij waren in Nederland, zoals andere in Nederland geboren, vanzelf die loyaliteit ontwikkelen, en zouden ze daarom automatisch het Nederlanderschap moeten ontvangen of niet? Het antwoord daarop verschilde per tijdvak. In periodes waarin de tweede of derde generatie niet automatisch het Nederlanderschap kreeg toegewezen, werd er gevreesd voor het ontstaan van groepen mensen die zich in niets van andere Nederlanders onderscheidden, behalve door hun nationaliteit. Sommige leden van de Tweede Kamer meenden eind vorige eeuw dat daardoor in Nederland 'gehele koloniën van vreemdelingen' zouden ontstaan die generaties lang in Nederland woonden en in 'ieder opzicht, behalve in wettelijke zin, Nederlanders waren geworden'. Dit werd politiek en sociaal gezien niet wenselijk geacht. In de jaren tachtig van de vorige eeuw was echter gebleken dat bij automatische naturalisatie het probleem van de dubbele nationaliteit toenam.

Problemen omtrent de naturalisatie van de tweede en derde generatie kwamen voort uit een geringe belangstelling voor naturalisatie bij zowel de eerste generatie als bij hun nakomelingen. De voordelen van naturalisatie waren immers gering. Aan het einde van de negentiende eeuw was naturalisatie vooral van belang voor mensen van wie het inkomen zo hoog was dat ze aanspraak zouden kunnen maken op kiesrecht. Voorts was het Nederlanderschap interessant voor mensen die een openbare functie ambieerden. Voor alle anderen was de Nederlandse nationaliteit geen vereiste om langdurig in Nederland te kunnen verblijven en werken. In de jaren dertig van de twintigste eeuw veranderde dat, aanvankelijk door krapte op de arbeidsmarkt waardoor het werk van vreemdelingen niet langer verzekerd leek, en vervolgens door de situatie in Duitsland en de dreigende oorlog. Veel Duitsers die sinds lange tijd in Nederland woonden, en mensen die Duitsland onlangs waren ontvlucht toonden nu belangstelling voor naturalisatie. De jaren dertig waren echter een uitzondering. In de naoorlogse periode waren de voordelen minder duidelijk en liep het aantal naturalisaties in relatie tot het aantal vreemdelingen weer terug. Slechts een klein percentage van de langdurig in ons land verblijvende vreemdelingen liet en laat zich naturaliseren.

Dat de tweede en derde generatie vreemdeling bleef werd afwisselend wel en niet als een probleem gezien. Naturalisatie van de eerste generatie werd echter niet aangemoedigd. Drempels, zoals het hoge bedrag dat moest worden betaald en de lengte van de procedure, waren bedoeld als ontmoediging. De behandeling van een aanvraag kon eindeloos voortslepen wanneer de aanvraag niet op formele gronden kon worden afgekeurd, maar er wel bezwaren waren tegen naturalisatie. De vage criteria die in dat geval werden gehanteerd en de onduidelijke beslissingsbevoegdheid fungeerden als extra drempels.

Het naturalisatiebeleid was restrictief en ontmoedigend. Nederlanders die tien jaar buiten Nederland woonden, werden bovendien geacht hun loyaliteit te hebben verplaatst naar het nieuwe land en verloren daarom hun Nederlandse nationaliteit. In 1903, tien jaar nadat dit in de wet was geregeld, nam het aantal naturalisaties sterk toe omdat de zogenaamde oud-Nederlanders een andere mening waren toegedaan en hun Nederlandse nationaliteit terug wilden.

De bochten waarin de regering zich wrong in het kader van de nationaliteitswetgeving waren

het vreemdst bij het beleid ten aanzien van de inwoners van de koloniën. De koloniën waren volgens de regering weliswaar Nederlands grondgebied, maar dat betekende nog niet dat de inwoners Nederlanders waren. Inlanders werden in de tweede helft van de negentiende eeuw van het Nederlandschap uitgesloten. Door deze uitsluiting, en door de uitsluiting van de aan de inheemse bevolking gelijkgestelde vreemde oosterlingen, werd een deel van de Nederlandse onderdanen statenloos vreemdeling. Deze situatie werd gewijzigd in 1910. De bewoners van Oost-Indië werden Nederlandse onderdanen, maar geen Nederlanders. Bij de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië kregen de zogenaamde 'inheemse Nederlandse onderdanen niet-Nederlanders', de zeventig miljoen inlanders, de Indonesische nationaliteit. De 'uithemse Nederlandse onderdanen niet-Nederlanders', de in Indonesië wonende 'vreemde oosterlingen' waaronder een miljoen Chinezen, werden noch tot de Nederlandse noch tot de Indonesische natie gerekend. Zij verkregen de Indonesische nationaliteit, maar konden kiezen voor de Nederlandse. De 250.000 Nederlanders in Indonesië behielden het Nederlandschap. Ze konden binnen twee jaar voor de Indonesische nationaliteit opteren, als zij in Indonesië waren geboren of daar minimaal een halfjaar woonden. De Nederlandse regering hoopte dat de Indische Nederlanders massaal voor deze optie zouden kiezen. In Nederland waren deze Nederlanders niet echt welkom.

In tegenstelling tot de inwoners van Nederlands-Indië, bezaten de Surinamers wel steeds de Nederlandse nationaliteit. Bij de Surinaamse onafhankelijkheid kregen alle in Suriname geboren en woonachtige Nederlanders de Surinaamse nationaliteit. Alleen kinderen van ouders die buiten Suriname, in Nederland of op de Nederlandse Antillen waren geboren, kregen het recht te opteren voor het Nederlandschap. De Javaanse Nederlanders in Suriname kregen geen optierecht. Aanvankelijk bestond het plan om in Nederland wonende Surinamers het Nederlandschap te ontnemen. Op dit verbazende voorstel om in Nederland wonende Nederlanders hun nationaliteit te doen verliezen kwam felle kritiek. Het voorstel vond geen uitvoering. Surinaamse Nederlanders kregen het recht om tot tien jaar na de Surinaamse onafhankelijkheid te opteren voor de Surinaamse nationaliteit.

Heijs intrigerende beschrijving van het naturalisatiebeleid roept bij mij als lezer vragen op, vooral ten aanzien van de motieven en de gevolgen van naturalisatie. Het is op dit punt dat ik meer informatie zou hebben gewenst. Op een aantal plaatsen, verspreid door het boek, gaat Heijs in op verschillen tussen groepen in hun houding ten aanzien van naturalisatie. Onder Polen en Hongaren was de belangstelling voor naturalisatie na de Tweede Wereldoorlog groot, omdat ze niet geassocieerd wilden worden met het communisme in hun vaderland. Begrijpelijkwijze wilden ook de meeste oud-Duitse joden na de Tweede Wereldoorlog zo spoedig mogelijk van nationaliteit veranderen. Door Molukkers werd naturalisatie gezien als verraad aan het RMS-ideaal. Marokkanen hebben op dit moment weinig belangstelling voor naturalisatie omdat zij Nederlandschap niet alleen associëren met het land, maar ook met het christelijke geloof. Italiaanse ijsbereiders zijn ondanks hun langdurige verblijf in Nederland vrijwel niet genaturaliseerd. Een sterke emotionele band met het vaderland wordt als verklaring gegeven, geschraagd door het feit dat hun beroep is gebaseerd op hun Italiaanse identiteit. Van de 307 Britten die in de tweede helft van 1984 genaturaliseerd werden, blijkt 95% geboren te zijn in Hong Kong. Deze Hong Kong-Chinezen gaven er, gezien de onzekere toekomst van de kroonkolonie, de voorkeur aan hun Britse nationaliteit te verruilen voor de Nederlandse. Dat gold echter niet voor alle migranten uit Hong Kong. Binnen de Man-gemeenschap, een familie-gemeenschap met eigen culturele tradities, zou geen behoefte bestaan aan naturalisatie, omdat hun economisch zelfstandige positie in het restaurantbedrijf hen in staat zou stellen zich afzijdig te houden van de Nederlandse maatschappij. De bereidheid tot naturalisatie lijkt niet slechts voort te komen uit individuele motieven, maar is ook een groepsgebonden fenomeen. Heijs

ontkent dat niet, maar bespreekt het ook niet systematisch. Op verschillende plaatsen in zijn boek geeft Heijs staatjes van bijvoorbeeld het percentage Duitsers op het totaal aantal genaturaliseerden. Nergens staat echter een staatje met gegevens over het percentage Duitsers in Nederland dat is genaturaliseerd. Toch is dat in verband met de politieke discussie niet onbelangrijk.

In de laatste jaren is het naturalisatiebeleid gewijzigd. De procedure is vereenvoudigd, aanvragen hoeven niet langer te worden ingediend bij de politie, maar bij de gemeentesecretarie, de voorwaarden zijn openbaar en duidelijk, de behandelingstermijn is verkort, en de eis dat de oorspronkelijke nationaliteit moet worden opgegeven is vervallen. Wat is gebleven is vijfhonderd gulden die moet worden betaald en de halve dag vrij die moet worden genomen om het gemeentehuis te bezoeken. De winst is gering: minder moeite bij verlenging van het paspoort, makkelijkere regeling van reispapieren, stemrecht bij de landelijke verkiezingen. Tijd en geld kunnen op een betere manier worden besteed. Mijn conclusie uit Heijs' beschrijving van twee eeuwen naturalisatiebeleid zou zijn dat naturalisatie weinig te maken heeft met de ontwikkeling van loyaliteitsgevoelens of inburgering. Naturalisatie is niet het sluitstuk van een voltooid integratieproces. Indien de overheid van mening is dat naturalisatie een instrument is om inburgering te bevorderen, zoals het recente beleid lijkt te suggereren, dan zou naturalisatie kosteloos en automatisch na een tienjarig verblijf in Nederland moeten worden toegekend, tenzij de betrokkene daar bezwaar tegen heeft.

Wat Heijs beschrijft is veel spannender dan de titel van het boek doet vermoeden. Ofschoon niet altijd expliciet in zijn betoog, staat het belang van zijn verhaal voor de hedendaagse discussie over inburgering buiten kijf. Bovendien is het boek geen gortdroge opsomming van wetten, maar een helder betoog en, waar het gaat om rechtvaardiging van het beleid, ronduit vermakelijk.

Marlou Schrover

M. van der Beek, *De muntslag ten tijde van koning Willem I. Ontwerp en productie van de Nederlandse munten 1814-1839*, A. A. J. Scheffers, ed. (Een nieuwe vorst, een nieuwe munt I; Utrecht: Het Nederlandse muntmuseum, 1997, 235 blz., ISBN 90 73465 03 6).

Dit boek is het eerste deel van een serie van zes boeken over de geschiedenis van de muntproductie van het Koninkrijk der Nederlanden. Deze serie heeft als titel 'Een nieuwe vorst, een nieuwe munt'. Elk deel van de serie bespreekt de geschiedenis van de munten die zijn geslagen in de regeringsperiode van een van de zes vorsten van het koninkrijk.

De serie is in het bijzonder opgezet om tegemoet te komen aan de groeiende belangstelling voor de vaderlandse muntgeschiedenis en richt zich vooral op (aankomende) muntverzamelaars. Vermeldenswaard is dat er in het Nederlandse Muntmuseum tegelijk met het uitkomen van het boek een expositie is ingericht, getiteld: 'Een nieuwe vorst, een nieuwe munt: de muntslag ten tijde van koning Willem I'. Het is de bedoeling dat ook de andere vijf te verschijnen boeken van de serie vergezeld zullen gaan van een expositie.

Het boek bestaat uit twee delen: het eerste deel bestaat uit tien hoofdstukken, waarin uitvoerig wordt ingegaan op de muntslag in de periode 1814-1839. Veel aandacht gaat uit naar de voor-geschiedenis van de Muntwet van 1816; deze wet is belangrijk geweest voor de muntproductie in de onderhavige periode. De wet werd in 1839 vervangen door een nieuwe muntwet, die een nieuwe periode voor het Nederlandse muntwezen inluidde.

Het eerste deel geeft een goed inzicht in de vaak moeizame totstandkoming van een nieuwe reeks munten; er waren talrijke problemen en tegenslagen te overwinnen. De auteur geeft